

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اندیشه اسلامی (۱)

(با رویکرد نیاز محور)

حسین مطیع

سرشناسه: مطیع، حسین، ۱۳۵۲ -
عنوان و نام پدیدآور: اندیشه اسلامی (۱) با رویکرد نیاز محور / حسین مطیع.
مشخصات نشر: اصفهان: بوستان فدک، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری: ۲۲۰ ص.
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۴۹۴-۰۴-۴
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت: کتابنامه.
موضوع: تعلیمات دینی اسلامی -- راهنمای آموزشی (عالی)
موضوع: (Islamic religious education -- Study and teaching (Higher
رده بندی کنگره: ۱۳۹۵ الف ۵۵۵/۷/۷ BP۷
رده بندی دیویی: ۲۹۷/۰۷۶
شماره کتابشناسی ملی: ۴۳۱۳۲۲۳

اندیشه اسلامی (۱)

(با رویکرد نیاز محور)

حسین مطیع

ناشر: بوستان فدک

نوبت چاپ: اول/ ۱۳۹۵

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۴۹۴-۰۴-۴

ISBN: 978-964-8494-04-4

قیمت: ۹۰۰۰ تومان

تلفن مرکز پخش: ۳۳۹۱۲۸۵۱

تمام حقوق برای مولف محفوظ است

هرگونه استفاده از محتویات کتاب منوط به ذکر منبع بالماضی است.

فهرست مطالب

۴۰	تفکر کنیم
۴۰	مشکل سوم: «انسان وار انگاری خدا»
۴۱	تفکر کنیم
۴۲	ملاحظه
۴۲	معنای دقیق شرک خفی
۴۳	تفکر کنیم
۴۴	پرسش‌هایی در باره متن
۴۴	برای پژوهش و تفکر
۴۴	یادداشت‌های درس دوم

درس سوم: آیا خدا هست؟--۴۹

۴۹	روش‌های اثبات وجود خدا
۴۹	۱- روش تجربی
۵۰	تفکر کنیم
۵۰	۲- روش عقلی
۵۱	۳- روش شهودی (عرفانی)
۵۲	۴- روش حیانی
۵۲	تذکره
۵۲	برهان‌های اثبات وجود خدا
۵۳	۱- برهان در باب اول
۵۳	مقدمات برهان
۵۵	تفکر کنیم
۵۵	شرح برهان
۵۶	۲- برهان صدیقین
۵۷	پرسش‌هایی درباره ی متن
۵۸	برای پژوهش و تفکر
۵۸	یادداشت‌های درس سوم

درس چهارم: خدا شبیه چیست؟--۶۱

۶۲	خلیل در نگاه دیگران
۶۲	الف- وحد وجود ادیان هندی
۶۲	ب- الهیات بونیشی

پیشگفتار

۹	الف- سخنی با اساتید محترم
۱۲	ب- سخنی با دانشجویان عزیز

فصل اول: مقدمه

درس اول: در آیی بر دین پژوهی--۱۷

۱۸	پرسش‌های آدمی
۱۹	تفکر کنیم
۲۰	ملاحظه
۲۰	علوم دین پژوهی
۲۰	۱- علوم درون دینی
۲۱	۲- علوم برون دینی
۲۱	تفکر کنیم
۲۲	وظایف علم کلام
۲۳	مراتب دین
۲۴	پرسش‌هایی درباره ی متن
۲۵	برای پژوهش و تفکر
۲۵	یادداشت‌های درس اول
۲۸	خواندنی‌های برگزیده فصل اول مقدمه

فصل دوم: الله‌شناسی

درس دوم: هستی با چیستی خدا--۳۳

۳۵	ملاحظه
۳۵	ولی افتاد مشکل‌ها
۳۵	مشکل اول: فهم بی نهایت
۳۷	مشکل دوم: امکان فهم پذیری معانی اوصاف الهی
۳۸	دیدگاه اول: تعطیل
۳۸	دیدگاه دوم: تشبیه
۳۹	دیدگاه سوم: تنزیه

درس ششم: صفات خدا (۲) - ۸۹

۸۹	۲- خالق
۹۱	۳- خیرخواه مطلق
۹۱	۴- رازق
۹۲	تفکر کنیم
۹۲	صفات جمالیه و جلالیه
۹۲	ملاحظه
۹۳	صفات اخلاقی و متافیزیکی
۹۳	تفکر کنیم
۹۴	صفات سلبی
۹۴	۱- نفی جسمانیت
۹۴	۲- برتر از جهت و مکان
۹۴	۳- نفی حلول
۹۵	۴- نفی اتحاد با غیر
۹۵	۵- نفی رویت حسی
۹۵	تفکر کنیم
۹۶	پرسش هایی درباره ی متن
۹۷	برای پژوهش و تفکر
۹۸	یادداشت های درس ششم

درس هفتم: ارتباط با خدا - ۹۹

۱۰۰	۱- رابط و جد
۱۰۱	رابطه مج و مستف
۱۰۲	تفکر کنیم
۱۰۲	رابطه کاسب و مشتری
۱۰۳	رابطه مربی و متربی
۱۰۳	رابطه عاشق و معشوق
۱۰۵	تفکر کنیم
۱۰۶	ملاحظه
۱۰۶	تفکر کنیم
۱۰۷	پرسش هایی درباره ی متن
۱۰۷	برای پژوهش و تفکر
۱۰۸	یادداشت های درس هفتم

۶۴	تفکر کنیم
۶۵	خدا از نظر اسلام چگونه است؟
۶۵	۱- احد
۶۶	ملاحظه
۶۷	تفکر کنیم
۶۷	۲- صمد
۶۸	۳- نور
۶۹	ملاحظه
۶۹	۴- حق
۷۰	تفکر کنیم
۷۰	۵- تشخص
۷۱	۶- قیوم
۷۲	پرسش هایی درباره ی متن
۷۲	برای پژوهش و تفکر
۷۲	یادداشت های درس چهارم

درس پنجم: صفات خدا (۱) - ۱۰۵

۱۰۶	۱- صفات ثبوتی
۱۰۶	صفات ذاتیه و فعلیه
۱۰۶	الف- صفات ذاتیه
۱۰۶	ملاحظه
۱۰۷	۱- علم خداوندی
۱۰۸	۲- قدرت الهی
۱۰۸	معنای قدرت مطلق
۱۰۹	تفکر کنیم
۱۰۹	۳- ازلیت و ابدیت
۱۱۰	۴- حکمت الهی
۱۱۱	ب- صفات فعلیه
۱۱۱	۱- عادل
۱۱۲	معنای عدل
۱۱۲	تفکر کنیم
۱۱۳	عدل الهی و شرور
۱۱۵	تفکر کنیم
۱۱۶	پرسش هایی درباره ی متن
۱۱۶	برای پژوهش و تفکر

درس هشتم: ایمان—۱۱۱

۱۱۱	تعریف ایمان
۱۱۱	ایمان در لغت
۱۱۱	تعریف اصطلاحی
۱۱۲	راه حل مسأله
۱۱۳	ایمان در قرآن
۱۱۴	تفکر کنیم
۱۱۴	ایمان در نزد متکلمان
۱۱۵	تفکر کنیم
۱۱۵	انواع ایمان
۱۱۶	تفکر کنیم
۱۱۶	فواید ایمان
۱۱۶	۱- سرمایه رستگاری
۱۱۶	۲- پشتوانه اخلاق
۱۱۷	۳- استواری و تعادل روحی
۱۱۷	۴- برکات معنوی
۱۱۷	۵- عمل صالح زائیده ایمان است
۱۱۸	۶- روشن بینی
۱۱۸	۷- محبوبیت
۱۱۸	عوامل و موانع ایمان دینی
۱۱۸	عوامل ایمان دینی
۱۲۰	موانع ایمان دینی
۱۲۰	الف) شکاکیت مزاجی
۱۲۰	ب) شکاکیت استدلالی
۱۲۰	ج) شکاکیت استغفامی
۱۲۰	د) نسبی گرایی
۱۲۱	ه) گناه
۱۲۱	پرسش هایی درباره ی متن
۱۲۲	برای پژوهش و تفکر
۱۲۲	یادداشت های درس هشتم

درس نهم: آزادی فلسفی—۱۲۵

۱۲۶	مفهوم آزادی در فلسفه
۱۲۷	وجود اختیار بدیهی و محسوس است
۱۲۹	دو سؤال در باره اختیار انسان
۱۲۹	الف) شبهه اول: علم پیشین خدا و اختیار انسان

۱۳۰	پاسخ های شبهه اول
۱۳۱	تفکر کنیم
۱۳۱	ب) شبهه دوم: توحید افعالی و اختیار انسان
۱۳۲	پاسخ های شبهه دوم
۱۳۳	ملاحظه
۱۳۴	تفکر کنیم
۱۳۴	امر بین الامرین یعنی چه؟
۱۳۵	تفکر کنیم
۱۳۵	پرسش هایی درباره ی متن
۱۳۶	برای پژوهش و تفکر
۱۳۶	یادداشت های درس نهم

درس دهم: حیات توحیدی—۱۳۹

۱۴۰	۱- توحید در عبادت
۱۴۰	تفکر کنیم
۱۴۱	۲- توحید در استعانت
۱۴۱	توسل و شرک
۱۴۳	تفکر کنیم
۱۴۴	۱- توحید در اطاعت
۱۴۴	۴- قرب، الی الله
۱۴۷	تفکر کنیم
۱۴۸	۵- حمد الله
۱۴۹	۶- فناء فی الله
۱۵۰	ملاحظه
۱۵۲	پرسش هایی درباره ی متن
۱۵۲	برای پژوهش و تفکر
۱۵۳	یادداشت های درس دهم

درس یازدهم: خدا در ادیان توحیدی—۱۵۵

۱۵۵	الف- خدا در یهودیت
۱۵۶	نام خدا
۱۵۶	خدای آفریدگار
۱۵۷	مؤلفه های مفهوم خدا در یهودیت
۱۵۷	۱- انسان وارگی
۱۵۸	۲- تعالی گرایی
۱۵۸	۳- همه در خدایی

۱۹۵	ب- نظریه بدن سایه‌ای	۱۵۹	۴- ویژه‌گرایی
۱۹۵	۲- تصاویری که مبتنی بر پذیرش روح و ساحت غیر جسمانی است	۱۵۹	۵- پیمان گرایی
۱۹۵	الف- نظریه روح نامتجسد	۱۶۰	۶- توحید
۱۹۵	ب- نظریه تناسخ	۱۶۰	ب- خدا در مسیحیت
۱۹۷	نقد تناسخ	۱۶۱	تثلیث
۱۹۸	تفکر کنیم	۱۶۳	تفکر کنیم
۱۹۹	ج- زندگی برزخی و اخروی	۱۶۳	شناخت شناسی خدا
۲۰۰	ملاحظه	۱۶۴	وجودشناسی خدا
۲۰۱	تفکر کنیم	۱۶۴	پرسش‌هایی درباره ی متن
۲۰۱	بدن اخروی	۱۶۵	برای پژوهش و تفکر
۲۰۲	تفکر کنیم	۱۶۶	یادداشت‌های درس یازدهم
۲۰۲	انگاره دوم	۱۶۷	خواندنی‌های برگزیده فصل دوم (الله شناسی)
۲۰۳	تفکر کنیم		
۲۰۳	پرسش‌هایی درباره ی متن		
۲۰۳	برای پژوهش و تفکر		
۲۰۴	یادداشت‌های درس سیزدهم		

فصل دوم: فرجام‌ناسی

درس دوازدهم: ب- ۱۳

۱۷۴	مرگ آگاهی
۱۷۷	تفکر کنیم
۱۷۵	چیستی مرگ
۱۷۵	ماهیت مرگ در قرآن
۱۷۶	ترس از مرگ
۱۷۸	تفکر کنیم
۱۷۸	مرگ از منظر روایات
۱۸۱	مرگ عصاره زندگی است
۱۸۳	یاد مرگ
۱۸۴	تفاوت موت و فوت
۱۸۵	تفکر کنیم
۱۸۵	شرافت و لذت موت
۱۸۶	پرسش‌هایی درباره ی متن
۱۸۷	برای پژوهش و تفکر
۱۸۸	یادداشت‌های درس دوازدهم

درس سیزدهم: جاودانگی و انواع آن- ۱۹۳

۱۹۴	رهیافت‌های مختلف در باره جاودانگی انسان
۱۹۴	۱- تصاویری که مبتنی بر اثبات روح نیست
۱۹۴	الف- نظریه رستاخیز بدنی

درس چهاردهم: آخرت چگونه است؟- ۲۰۷

۲۰۷	برای بیان مقصود اصلی چه مشکلی وجود داشته است؟
۲۰۹	تفکر کنیم
۲۰۹	تفاوت‌های دنیا و آخرت
۲۱۱	تسم اعمال
۲۱۳	تفکر کنیم
۲۱۳	شفاعت
۲۱۴	تفکر کنیم
۲۱۴	حسابرسی و جزا
۲۱۶	پرسش‌هایی درباره ی متن
۲۱۷	برای پژوهش و تفکر
۲۱۸	یادداشت‌های درس چهاردهم
۲۲۰	خواندنی‌های برگزیده فصل سوم (فرجام شناسی)

به نام آنکه به کل نکست و به کل جان داد

ربنا افتح بیننا و بین قومنا بالحق و انت خیر الفاتحین

الف - سخلی با اساتید محترم

۱- ما در نگارش کتب معارف اسلامی - به تعبیر جامعه شناسان - دست خوش «تأخیر فرهنگی» شده ایم، تأخیر فرهنگی یعنی اینکه مجموعه ای از تفکر و آراء و سخنان دانشمندان در ذهن بعضی از جوانان شکفته شده یا در جایی از دنیا گفته شده ولی تا این آراء و نظرات به گوش ما برسد مدت زیادی طول کشیده است. بنابراین ما با پاره ای از دانشجویان و فرهیختگان این روزگار به لحاظ زمانی - موزون در یک زمانیم ولی از لحاظ فرهنگی در یک زمان به سر نمی بریم. این تأخیر فرهنگی موجب عوارضی هم در مسایل مختلف شده است، اینکه می بینیم در کشور ما چیزی به نام «کلام جدید» یا «سلفه دین» متداول شده است، ناشی از همین تأخیر فرهنگی است. هم ارتباط «کلامی» ما با تفکر این جدید جهانی قطع شده است (تقریباً از اواخر اندلسیانی مثل ابن رشد، ابن باجه و ابن طفیل) و هم از آن بهمتر، از ذهن، ضمیر، روحیات و دنیای فکری دانشجویان خود فاصله های بعضاً نجومی افتاده است.

۲- اگر ما هنوز که هنوز است وقتی می خواهیم کتاب کلامی خوانیم شرح «کشف المراد» یا شرح «باب حادی عشر» و ترجمه ها و تعلیقات آن را می خوانیم این یعنی از زمان خواجه نصیر و علامه حلی تا الان کتابی بهتر از آن نداریم! بدون شک این نقطه ضعف است و همچنین است وقتی می خواهیم کتابی از اصول عقاید به دست دانشجوی خود بدهیم، بی های کم رنگ همان کتب را به او ارائه می دهیم، غافل از اینکه چقدر دغدغه های او در این کتاب ها باشد یا نباشد.

۳- اشکال دیگر کلام سستی ما آن است که فلسفی شده است. مشکل کلام فلسفی آن است که متکلم خود را گاهی متعهد به دفاع از ارسطو، افلاطون، نوافلاطونیان، ابن سینا و ملاصدرا هم می بیند و اینها را نیز مقدس می پندارد. با این دیدگاه، بار خود را سنگین می کند و در جبهه مبارزه با هجوم دیگران خود را ضعیف و ضعیف تر می کند. غربی ها در قرون وسطی به دلیل اینکه علاوه بر دفاع از متون دینی، می خواستند از فیلسوفان یونانی هم دفاع کنند، شکست خوردند.

در پایان هر درس نیز تمرین‌هایی تحت عنوان «برای پژوهش و تفکر» وجود دارد که نگرشی و مهارتی است و هر جلسه استاد تنها یکی از آن‌ها را با توجه به سطح علمی کلاس انتخاب کرده و به عنوان تمرین اختیاری و امتیاز ارفاقی برای هفته بعد از دانشجویان می‌خواهد. همچنین وسیله‌ای برای تشویق دانشجویان به کار گروهی نیز می‌باشد. این همه برای آن است که کلاس‌های معارف بتواند با جلب مشارکت بیشتر دانشجو و طرح شبهات آن‌ها محملی برای تفکر روشمند باشد. ان شاء الله.

۱۶- چنانکه می‌دانیم نحوه ارائه معارف دینی گاهی از محتوای ارائه مهم تر است برای همین در اکثر درس‌ها کار را با موضوعی جذاب آغاز کرده و سپس به تدریج موضوع را در سطح وسیع تری مورد بحث قرار داده‌ام. سعی کرده‌ام دانشجویان را به طور طبیعی وارد موضوع کرده و آن‌ها را تشویق نموده تا پاسخ‌های فکورانه بدهند. امید آن است که دانشجویان در این کلاس‌ها بتوانند با ترجمه، موضوعات و روش تألیف کتاب نهایت ورود و درگیری با بحث را داشته باشند و با راهنمای استاد، ترم به نتایج مثبتی - هر چند در درازمدت - برسند.

۱۷- کتاب خوب درسی آن است که دانشجویان از آن استفاده برند و استادان نتوانند بر آن اشکال بگیرند و به راحتی بتوانند آنرا تدریس کنند. من این اثر را در هر زمینه ناقص و نارس می‌دانم، پس بی صبرانه منتظر نظرات و نقایصی‌های خیرخواهانه و موشکافانه اساتید محترم و سایر صاحب نظران هستم.

ب- سخنی با دانشجویان عزیز

۱- اگر بخواهید از انگیزه‌های نویسنده این کتاب دیگر برای ما، با اطلاع شوید شاید بتوان ناکارآمد بودن کتب قبلی و لزوم نگاه نیازمحور در کتب معارف اسلامی را از دلایل عمده آن دانست. سعی بر آن بوده است که به دنبال سؤالات وجودی دانشجویان باشیم. سؤالاتی که پاسخ به آن‌ها تأثیر مستقیم بر زندگی آن‌ها دارد.

۲- اما برای این کار کمی نیازمند عبور از زبان روزمره هستیم به نظر «فن بورن» (۱۹۲۴م) فرهنگ مادی غرب (با همه ابزارهایی که در اختیار دارد مثل رسانه‌ها) ما را وادار می‌دارد که در بخش‌های مرکزی و امن زبان زندگی کنیم. بخش‌هایی نظیر علم، اقتصاد، تاریخ، عقل متعارف (ریاضی و فیزیک)، اما زندگی کردن در بخش‌هایی مرکزی زبان موجب می‌شود که فرد از پاره‌ای تجربه‌های غنی و انواعی از بودن در جهان، محروم شود. از نظر فن بورن نقش حیاتی زبان دینی این

است که وجوهی از انسانیت ما را بیان می‌کند، او نشان می‌دهد که دینداران نمی‌خواهند در مرکز مادی زبان محصور بمانند و می‌کوشند در باره انسان و جهان سخنانی بگویند که با زبان متعارف یا علمی قابل بیان نیست.

با دانستن این مقدمه خواهید دید این کتاب شما را - هر چند اندک - وارد جهان‌های دیگری می‌سازد که نشان می‌دهد دین زبان خاص خود را دارد.

۳- معمولاً دو شیوه برای خواندن معارف اسلامی هست:

الف- ساختن بنیان فکری، که زمانی طولانی می‌طلبد و باید از مقدمات شروع کرد و سپس با سیر مطالعاتی جامع و کامل به یک چارچوب فکری و بنای عقیدی محکمی دست یافت.

ب- شروع از سؤالات و طرح شبهات و پرسش‌ها و یافتن پاسخ آن‌ها برای رفوکاری و تعمیر، که فعلاً تشنگی را برطرف کرده و بعد در فرصت مناسب به دنبال ساختن بنای اندیشه دینی باشد. این کتاب عهده دار روش دوم است.

۴- قسمت «تفکر کنیم» و برای «پژوهش و تفکر» عمدتاً از پرسش‌های پرشمار خود شما که در کل کشور آمار گرفته شده انتخاب شده است و برای حل آن خوب است کتاب در هر جلسه همراه دانشجویان باشد.

۵- بسیاری از نکات جالب و نفوذ را در کتاب «برای مطالعه» یا «یادداشت‌های درس» آورده‌ام که تنها خوانندگان علاقمند آن‌ها را با دقت بخوانند و استفاده کنند.

۶- البته همه اینها را دانستن کافی نیست، بلکه باید تمرین کرد و معارف حق الهیه را چشید؛

گر می‌دو هزار رطل پیمایی تا می‌نخورم، بیادست شیدایی

۷- در پایان هر فصل منابعی را برای مطالعه بیشتر یا ارائه کراسر و یافتن پاسخ‌های «برای پژوهش و تفکر» معرفی کرده‌ام این کتاب‌ها را تحت عنوان «خواندنی‌ها» برگزیده فصل می‌توانید پیدا کنید.

۸- از نکات مهم در کلاس معارف این است که دانشجو حق دارد همه گونه سؤالات کلامی خود را که مرتبط با موضوع درس است بی‌پرده مطرح کند، هر گونه «خودسانسوری» در این جا ممنوع است و البته با روش درست استدلالی و مؤدبانه نیز باید پذیرای پاسخ‌های احتمالی دوستان یا استاد خود باشد. پس تنها خط قرمز در کلاس‌های معارف اخلاق و منطق می‌باشد.

۹- سعی ما بر این است که با ورود هر چه بیشتر دانشجویان در مباحث و بالا رفتن مشارکت

آنان در بحث به کمک تمارین کلاسی و هفتگی و ارائه کنفرانس، کلاس بهانه‌ای برای تفکر روش‌مند در موضوعات اصیل دینی باشد و بتوانیم معارف توحیدی را عقلاً تبیین و تأیید کنیم.

۱۰- علت اینکه این کتاب را «نگاهی به اندیشه اسلامی را با رویکرد نیاز محور» نامیده‌ام آن است که به جد معتقدم معارف اسلامی دریایی بس گسترده است و ما تنها نمی‌توانیم از آن قطره‌ای از آن اقیانوس را ره توشه خود کرده‌ایم؛ ولی بعد به علت رعایت اختصار کلمه «نگاهی به» حذف شد.

۱۱- در نگارش این کتاب از چهار کتاب زیر استفاده فراوانی برده‌ام:

- ۱) حارفه اسلامی نوشته آقایان سعیدی مهر و دیوانی از انتشارات معارف.
- ۲) معارف اسلامی متن‌های بر روش فعال به قلم آقای رضا فیروزی از انتشارات انجمن معارف اسلامی ایران (خصوصاً در تهیه تمارین).
- ۳) معارف اسلامی برای دانش‌آموزان مطهری نوشته آقای علی شیروانی از انتشارات معارف.
- ۴) مبانی اندیشه اسلامی نوشته آقایان ابوالفضل کیشمشکی، رضا اکبری و مهرباد صادق نیا از انتشارات معارف.

۱۲- نوشتار حاضر شامل ۱۴ درس برای هفته و در قالب سه فصل ۱- مقدمه دین پژوهی (۱ درس)، ۲- الله شناسی (۱۰ درس)، ۳- فرجام شناسی (۳ درس) می‌باشد.

۱۳- از هر کس خواسته‌ام مطلبی نقل کنم نام او را با ذکرین القاب همراه با تاریخ تولد و وفات او نوشته‌ام. امیدوارم حمل بر بی ادبی نباشد. واضح و روشن است که صرف نقل قول از کسی دلیل بر تأیید شخصیت وی نمی‌باشد و سخنان همه جز معصوم علیهم‌السلام، قابل نقد و حلاجی است.

۱۴- در اینجا لازم است از همه کسانی که در تهیه این کتاب از کمک‌ها، راهنمایی‌ها و دلسوزی‌های آنان بهره‌مند شده‌ام سپاسگزاری نمایم.

با آرزوی بهترین توفیقات و عنایات خاصه حضرت حق برای این عزیزان که آن‌ها را مجاری فیض خدای رحمان می‌دانم و سپاس و ستایش تنها او را سزااست.

درود بر رهروان دیار یار باد

حسین مطیع

۱۰ مهرماه ۱۳۹۴